

Bihari Mihály:

POLITIKA ÉS KÖZÖSSÉG

Úgy gondolom, hogy érdemes előzetesen tisztázni, hogy a közösségnek milyen fogalmi összetevői vannak és milyen meghatározást lehet róla adni. Sőt úgy gondolom, hogy nemcsak a közösségekről, hanem az alternatív közösségekről, a bázis közösségekről, a lakóterületi közösségekről is kell néhány szót szólni.

A politikai életnek azok a személyi alakzatai, amelyek résztvesznek valamilyen módon a politikai életben, nagyon sokfélék, Annál jobb, minőségileg annál magasabb rendű egy társadalom politikai élete, minél változatosabb, minél sokfélelőbb az a személyi alakzat, amiben a politika, a politizálás, az érdekképviselés, a hatalom, a döntés befolyásolása megjelenik.

A politikai életben való részvétel első típusos formája az úgynevezett ad hoc emberi csoportosulások keretében megvalósuló politizálás, amikor nem tervezett, nem szervezett formában, de több ember valamilyen módon részesévé válik a közéleti tevékenységnek. Ez többnyire előre nem tervezett ad hoc jellegű, meg is szűnik, amint funkcióját, teljesíti, avagy nem, sikerül teljesítenie feladatát. Ez megmutatja azt, hogy az adott funkciót csak egy komolyabb, erőteljesebb szerveződési formában lehet végrehajtani. Ez lehet egy spontán tiltakozó gyűlés akár a gazdasági szférában, hiszen a politika belenyúlik a gazdaságba, a kultúrába, az oktatásba, tehát a politikát ne valamiféle szublimált politikaként gondoljuk el, amely csak az országgyűlésben, a pártközpontban és a megyei vagy egyéb területi pártszervekben folyik, hanem a társadalom minden területén zajlik. Az ad hoc jellegű személyi csoporto-

sulás a társadalom bármely területén létrejöhet, valamilyen feszültség, valamilyen konfliktus hozza létre, nem tervezett formában. Többnyire nem feladatmegoldó, hanem a politikai megoldás igényére felhívó szerepe és funkciója van. Ez a forma lehet tömeges is akár, tíz-, és százazres tömegű és lehet szűkebb 8-10-20 emberes, ad hoc jellegű szerveződés is a politikai szférában. Szeretném kiemelni, hogy szociológiai és politológiai szempontból ez nem negatív jelenség. Politikai szempontból egy csoportot és tevékenységet valaki minősíthet negatívnak; például egy sztrájkot egy munkabeszüntetést, munkalassítást megszervező csoportosulást, de szociológiai és politológiai, a politikai élet tudományoa elemzése szempontjából, ezt olyan tényként kell megállapítanunk, amit tudományosan elemezni kell.

A politikai szerveződés következő formája a megszervezett, vagy szerveződött tömegrészvétel a politikai életben. Ez esetben már határozott szervező akciók előzik meg, a meghatározott célra, meghatározott helyen és általában meghatározott eredmény elérése érdekében összegyűlő egyéneket. Tipikusan ilyen volt az 1988. június 27-i tüntetés a hősök terén a romániai falurombolás ellen. Ezek szervezett jellegű csoportosulásulások voltak, a politikai életben való részvétel igényével jelentek meg, valamilyen célt, tiltakozást, vagy valamilyen eredményt kívántak elérni. A szervezett tömeges gyűlésezés, felvonulás normális jelenségei, normális személyi alakzatai a politikai rendszernek. Szociológusként, a tények szintjén, meg kell állapítanunk, hogy minden társadalomban megjelennek az ilyen típusú politizálási formák, személyi csoportosulások, kivéve a rendkívül szoros diktatúrákat.

A következő aktivitási formá a politikai életben a csoportrészvétel. A szociológiai értelemben vett csoport az, amelynek már határozott célja, funkciója van. Általában közös érdekek által összetartott személyek tevékenységéről van szó és mindig valamilyen másik csoporttal szemben jelennek meg. Nincs szocio-

lógiai jelentősége annak a csoportnak, amely nem valamilyen másik csoporttal szemben akarja a saját érdekeit és akaratát érvényesíteni. Általában először a szembenható érdekek, érdekeimet sértő érdekek, akaratok tudatosítása játszódik le, majd pedig a saját érdek tudatosítása és a 'mi érdek' és az 'ők érdek' és az e köré szerveződött 'mi csoport' és 'ők csoport' konfliktusos találkozása. A társadalom politikai életének ez szintén természetes és normális jelensége, megszüntethetetlen jelensége. Még a legerőteljesebb diktatúrákban is megjelenik a csoport-politizálás, legfőljebb nem a formalizált, a nyilvános politizálás területén, hanem a nemformalizált, nem nyilvános politizálás területén és színterén próbálják meg érdekeiket, akarataikat érvényesíteni a különböző érdekcsoportok. Ilyen szervezett csoport a sztrájkolók csoportja. Valamilyen gazdasági érdek képviselőjére szerveződik meg. A sztrájk, tehát határozott struktúrával, céllal, funkcióval rendelkező személyösszeség. Gondoljunk a lengyelországi sztrájkokra, ahol nagyon szigorú normák, előírások szabályozták a sztrájkolók magatartását. Például a szeszfogyasztási tilalom, a sztrájkórség megszervezése, annak meghatározása, hogy ki tárgyalhat és kivel. De ide tartozik a tárgyalás alapjainak tisztázása és annak kollektív elfogadása. A sztrájk, mint csoportos politikai akció nagyon határozott struktúrával rendelkező tevékenységek, funkciók, feladatmegosztások és ennek következtében kialakuló hierarchia összesége. A sztrájk tehát magasan szervezett csoportos részvétel a politikai életben. A sztrájk nem egyszerűen összeverődött, elégedetlen csőcselék, amely otthagyja a munkapadot és ebből azután anarchia alakul ki. Ilyen képet többnyire a sztrájkot ellenző politikai, ideológiai, agitáció és propaganda állít ki a sztrájkolókról. Másik példa szervezett és csoportos részvételre, a jereváni tüntetések. A sztrájkoknak és a tüntetéseknek szigorúan végiggondolt és szabályozott menete van. Meddig szabad folytatni, meddig lehet folytatni, meddig szabad elmenni stb. a tárgyalásokban, tehát ezek a formák a politizálás megszüntethetetlen személyi alakzatai,

amelyek a politikai élet hordozói a társadalomban. Következő, minőségileg még magasabb rendű politizációs részvétel alakzat a társadalomban a szervezet. A szervezeti keretekben való politikai részvétel a legmagasabbrendű politizálás a politikai rendszerben. Vannak par excellence politikai szervezetek, mint a pártok, vagy a KISZ, vagy az ehhez hasonló szervezetek, s vannak nem politikai szervezetek, amelyeknek a tevékenysége adott időben azonban politikai színezetűvé válhat, illetve direkt politikai funkciót vehet föl. Például egy szakszervezet, vagy például egy egyesület, vagy valamilyen kulturális, művészeti, művelődési vagy más társaság, vagy társulat tevékenysége átpolitizálódhat. Tehát a politikai életben jelenlevő szervezeteket nem szűkíthetjük le a politikai szervezetekre. Szociológiai szempontból minden ténylegesen politikai funkciót betöltő szervezet tevékenysége beletartozik a társadalom politikai rendszerébe, függetlenül eredeti funkciójától.

Végül, a politikai rendszer résztvevői: a közösségek. A közösségek a legmagasabbrendű személyi alakzatai a politikai életnek. A politikai hatalomgyakorlás és a politikai szférában megvalósuló érdekképviselés és a véleményalakítás megszüntethetetlen jelenségei. Sajnos ezt, hogy megszüntethetetlen mindjárt korrigálni kell, mert vannak természetesen olyan társadalmak amelyekben a közösségek hiányoznak. Jól ismerjük Hankiss Elemér tanulmányát a "közösség hiányos társadalomról". Hosszan elemzi azt, hogy a szocialista társadalomra bizonyos szempontból az a jellemző, hogy nincsenek horizontálisan, spontánul és autonóm módon megszerveződött közösségek, hanem csak kvázi közösségek, "kinevezett" közösségek, közösségnek nevezett személyi alakzatok vannak, mint például a rajok az iskolákban, az órs, az osztály, az évfolyam, a párt, a KISZ, a Munkásórség stb.. Ezek egy része politikai alakzat természetesen, szervezeti formákban jelennek meg. Nagy részük azonban csak formai alakzat. Például egy iskolai osztály önmagában nem közösség, sőt önmagában nem is csoport, legföljebb csoportok laza konglomerátuma három-négy markánsan eltérő csoport konglomerátuma,

de önmagában nem alkot semmilyen tekintetben közösséget.

A közösség, a politikai közösség jellemzője a tudatosság, vagyis, hogy tudatosan választott személyi közeg. Nem lehet egy közösségnek spontánul tagja valaki. Egy utcai tüntetésnek vagy akár a sztrájknak valaki válhat úgy a tagjává, hogy előtte nem is tudta, hogy mibe fog keveredni, aztán mikor már ott volt, akkor vállalta a részvételt. A közösség minden esetben tudatosan választott személyi közeg. Tudatosan, mégpedig különböző közösségek közül valamelyik közösséget tudatosan választják az emberek. A közösség tehát tudatosan választott személyek csoportja, akiket a közös érdek, közös cél és közös tevékenység köt össze. Ez a három ismérv együttesen jellemzi a közösséget. Az, aki egyetért valamilyen közösség céljaival, de nem vesz részt annak közös tevékenységében, nem válik a közösség tagjává. Az egy szimpatizáns, szolidáris ember. Magatartása egyfajta szociológiai kapcsolódás természetesen egy politikai csoporthoz, vagy egy politikai alakzathoz, de ezzel még nem válik az egyén a közösség szociológiai értelemben vett tagjává. Taggá csak az válik, aki nemcsak elismeri a közös célt, nemcsak felismeri a közös érdeket, hanem részt is vesz a közösség mindennapi vagy viszonylag rendszeres tevékenységében.

Következő szociológiai jellemzője a közösségnek, hogy közösségi normák, magatartási viselkedési szabályok alakulnak ki, amelyek a közösség tagjaira kötelezőek. Betartásukat a közösség ellenőrzi. Azokkal szemben pedig, akik nem tartják be a közösségi normákat, szabályokat - amelyek többnyire nem írott szabályok, hanem a kollektív tudatban hordozott, mindenki által ismert szabályok - szankciót alkalmaznak. A legsúlyosabb szankció a közösségből való kizárás, kivetés, valamilyen módon a kapcsolat megszakítása.

A közösség jellemző vonása, hogy azonosítja, közösségként határozza meg önmagát. A szociológiában 'mi tudatnak' nevezzük

ezt a felismerést. Tehát tudjuk, hogy kik tartoznak a közösségünkbe. Vallási alapon, vagy közös politikai célképzet alapján, vagy származási alapon, vagy etnikai alapon, vagy közös szakmai, érdeklődés alapján, de tudjuk, hogy kik azok, akik idetartoznak. A közösség identifikálja, azonosítja önmagát. Konkrét személyeken keresztül azonosítja tagságát és határozza meg környezetét is. A környezet keretében a vele egy közösségbe nem tartozó közösségeket is megkülönbözteti, mégpedig nem egy homogén közegként, hanem egy heterogén közösségi környezetben gondolja el önmagát. Rendkívül fontos az, hogy heterogén közegben gondolja el önmagát egy politikai közösség, mert csak így tudja a hozzá közel álló, szimpatizáló, vele bizonyos kérdésekben esetleg azonos érdekekkel rendelkező csoportokkal fölvenni a kapcsolatot. A politikai élet alakításának egyik rendkívül fontos eszköze a konszenzus, a megállapodás a közös célokban, a közös tárgyalási menetben. Mégpedig mindig valakikkel, más közösségekkel szemben. Ha egy adott közösség a környezetét valamiféle homogén ellenséges közegnek tartja, akkor ez a szektásodás felé visz. Ha a közösség csak befele kezd el élni, csak önmagát azonosítja és mindenki mást egységes ellenséges környezetként kezel, egy fölfokozott veszélytudat alakul ki, és ez alakítja a közösség tudatát. A fölfokozott veszélytudatból következően pedig a szektaszellelem lesz urrá a közösségen, és nem is találja meg a maga szerves kapcsolatrendszerét a politikai életben. Szektásodás nemcsak az etnikai, a vallási, vagy a kulturális szférában, hanem a politikai szférában is létezik., sőt előfordul, amikor ezt a politikai szektalétet tudatosan vállalja egy közösség. Főleg a konspiratív közülmények között, a konspirációra kényszerülő, személyi közösségekre leselkedik ilyen veszély. Ismert az is, amikor egész rétegekre, vagy csoportokra kényszerítik rá a szektásodást a társadalmi-történelmi körülmények. Gondoljunk a bolsevik pártok történetére, amelyek történetében nagyon erős volt ez a szektásodási kényszer, amely a külső kényszerek megszűnése után hajlamként tovább élt és fennmaradt. Ennek következménye volt az állandó ellenségkere-

sés, a szövetségekkel szembeni állandó és fölfokozott bizalmatlanság, a homogén és ellenséges külső közegben gondolkodás.

A közösségek következő jellemzője az, hogy hierarchizált struktúrájuk van. Tehát határozott uralmi, vezetési viszonyok alakulnak ki a közösségekben. Nem úgy mint egy kiránduló csoportban, amely szociológiailag csoport ugyan, van egy közös cél, hogy hova akarnak elmenni, de ezen kívül tulajdonképpen vezetőit nem ismerik el. Egy jobban szervezett kirándulási cél megvalósítása már feltételezi a vezetést és a vezetésnek bizonyos elemi formáit. A közösségek eleve feltételezik a hierarchizált vezetést. Általában alulról választott, spontán kialakult és több vezető funkciót elismerő hierarchikus struktúra alakul ki bennük. A több vezető funkció, más néven az osztott hatalmi funkció nagyon fontos összetevője a demokratikus közösségeknek. Ezekben nem egyetlen egy ember uralja a közösségek érzelmi struktúráját, tevékenységi struktúráját, a célmeghatározást, a belső konfliktusoknak a feloldását, hanem több vezető, mert ezek mind-mind más-más típusú vezetést és személyeket igényelnek. A konfliktusok föloldásához más személyiségi tulajdonságok kelljenek: a tárgyilagos megítélés készsége, mint mondjuk a feladatkijelölő, vagy a külső közösségekkel tárgyalni tudó képességek. Ezek a közösségi-vezetői funkciók más-más készséget igényelnek. Az a kívánatos, ha a közösségben ezek a többes vezetői funkciók szétosztódnak. Nem egyszemély, hanem különböző személyek töltik be ezeket a funkciókat, vagyis a hatalom koncentrációjával szemben, a hatalom megosztása, a közösségi és csoportviszonyokban is érvényes követelmény. Mindenesetre akármelyik struktúra alakul ki, egyszemélyre koncentrált hatalom vagy többszemélyre szétosztódott közösségi hatalom, a közösségnek mindig van valamilyen hierarchiája, valamilyen hierarchikus struktúrája. Ebből következik természetesen az is, hogy ezt a hierarchiát, ezt a hierarchikus struktúrát valamilyen módon ellenőrizni kell a közösség által. Az ellenőrzés rendszere a közösségek fajtái-

tól és belső tartalmától függ.

A szociológusok túlnyomó többsége úgy tartja, hogy a közösséget a csoporttól valamilyen pozitív célképzet és értékrend különbözteti meg. Tehát a közösség nem egyszerűen egy erős struktúrájú csoport, hanem egy olyan csoport, amely erős struktúrájú és az előbb leírt jellemzőkkel bír, de ezen túl progresszív vagy pozitív értékrendje van és belső tartalma van. Ezen az alapon egy fasisztoid közösséget, amelyben az előbb felsoroltak mind megvannak, tehát a közös cél, a közös érdek, a közös tevékenység, a hierarchizáltság, esetleg a hatalom osztoztottsága, esetleg rendkívüli hatékony tevékenység, határozott 'mi tudat' és elkülönülés, nem nevezhetünk közösségnek. A közösség elnevezést, a közösség minősítést csak azoknak a személycsoportosulásoknak tartjuk fenn, amelyeket az emberiség - van aki szűkebben egy adott politikai ideológia melletti elkötelezettség alapján - progresszív értékkelkötelezettséggel lehet definiálni. Ez erősen vitatott a szociológiában és azt hiszem, hogy vitatott is marad. Úgy gondolom, hogy a csoportokat valóban csak pozitív értékirányultság, összembari értékkel összeegyeztethető értékek vállalása esetén nevezhetjük közösségeknek.

A politikai szférában megjelenő közösségek sajátos funkciókat valósítanak meg. Az öt legfontosabb funkciót sorolnám föl. A közösségek funkciói a politikai életben való részvételükön keresztül valósulnak meg jól vagy rosszul, manifesztálódnak, tehát az eredeti funkciónak megfelelően vagy diszfunkcionálisan, pontosan az ellenkezőt vagy negatívát vagy nem kívánatos eredményt elérve. A politikai közösségeknek a következő funkciói vannak a politikai szférában a politikai rendszerben.

a./ Az első a szocializációs funkció. A közösség szocializációs funkcióját röviden úgy nevezhetnénk, mint a politikai kultúra átadása. A politikai kultúra, nézetek, eszmék, ismeretek, vitakészségek, reagálási készségek, közösségi kapcsolat-

teremtési készségek összessége. Mindezek együtt alkotják a politikai kultúrát, s ezeknek az átadása közösségekben vagy erős szerveződésű csoportok keretében történik a társadalomban. Amennyiben nincsenek közösségek, vagyis "közösséghiányos" a társadalom vagy csak kevés közösség létezhet, vagy kifejezetten akadályozzák politikai szférában a közösségek kialakulását, akkor a közösségek szocializációs funkciója csak diszfunkcionálisan jelenehet meg, illetve hat. Melyek a legfontosabb diszfunkcionális eredmények, amelyek a közösségek hiányából, vagy torz, kvázi közösségek működéséből és létéből fakadnak.

Először is, torzult politikai kultúra kialakulása. Ilyen például az erős alattvalói tudat, a túlerős konformizmus, a szolgalelkű, a konfliktusokat vállalni nem merő politikai kultúra. De ide tartozik a politikától távoltartó politikai kultúra, amely azt vallja, hogy a politika az "piszkos dolog", "uriembernek nem való", becsületes ember nem ártja bele magát, jobb attól távolmaradni. Ezek mint hétköznapi tapasztalatok jelennek meg és válnak tudati összetevővé az egyes emberek politikai kultúrájában. Ha hiányoznak a politikai közösségek, akkor szükség szerint kerülnek előtérbe ezek, a torzult politikai kultúra eltorzult elemei. Ezzel függ össze a vitakészség, a vitakultúra elmaradása. Abban a társadalomban ahol megszokja a gyerek 3-4 éves korától felnőtt koráig, hogy öneki csak kijelentenek, ő csak tudomásul vehet valamit, maximum kérdezhet, de nem vitatkozhat, alternatívát nem állíthat, és mindig annak van igaza, aki neki ezt mondja, vagyis az óvónéninek, a tanítóbácsinak, a tanárnak, az egyetemi oktatónak, a munkahelyi főnöknek vagy a párttitkárnak, de neki soha, ott egészséges demokratikus politikai kultúra nem alakul ki tömegesen. Ebben az esetben az egészséges vitakultúra, a mindenben kételkedés attitűdje, az az alapállás, hogy csak azt fogadom el, amiről meggyőztek és amiről nem tudtak meggyőzni abban kételkedem, és mindaddig kételkedem, amíg meg nem tudnak győzni, és ezt a

kétkedési jogot elismerem a másoknak is az én nézetemmel szemben, tehát ez az egész demokratikus politikai kultúrális attitűd nem tud kialakulni a "közösséghiányos" társadalmakban. Helyette megjelenik az alattvalói tudattal rendelkező állampolgár, aki félve kopogtat be a hivatalok ajtaján, és háromszor bocsánatot kér mielőtt előadja a maga kérését. A másik oldalon megjelenik az autoriter személyiség, aki hivatali pozíciójából kijelent, szentenciákat hirdet, aki nem szolgálatot végez, hanem "hatalmat gyakorol" állandóan. Minden emberi viszonyt csak hatalmi relációban tud elgondolni. A régi típusú házmester, a gondnok emberi kapcsolatait csak hatalmi relációban tudja elgondolni. A hatalomnak szándékosan ezeket a mindennapi megnyilvánulásait hozom példaként, mert a többi elég nyilvánvaló, amikor erős hatalommal rendelkező személyek, visszaélve hatalmukkal, autoriter struktúrát alakítanak ki maguk körül. A hatalomnak a despotikus, diktatórikus formáit megtaláljuk a mindennapokban is. Megtaláljuk a mindennapi "kis diktatúráit", vagy a diktatúrák kis köreit, a diktatúrák kiteljesedett rendszerén belül. Ezek lebontása gyakran nehezebb, mint az országos diktatúráké.

b./ A politikai közösségek következő funkciója a politikai közvetítő funkció. Közvetítés az egyén és a társadalom között. Az egyén és a társadalom között nincs közvetlen és direkt kapcsolat. Az egyén közvetlenül nem tud társadalmi méretű politikai tevékenységet folytatni, kivéve néhány vezető politikust vagy néhány száz, néhány ezer politikust, aki a maga egyéni személyiségében makropolitikai szinten jelenik meg. Zavart idéz elő, ha politikai vezető a makropolitikai szintű politizálás helyett a maga egyéni kis sérelmeit, a maga egyéni problémáit és gondjait próbálja makropolitikai szintre emelni. A torzulás tehát mindkét irányba bekövetkezhet a közvetítések hiánya következtében, egyrészt a makropolitikának a mechanikus konkretizálása a mikroszférában, és fordítva, amikor az országos-makropolitikai szinten megjelenő politikus a maga egyéni életútjából fakadó tapasztalatok alapján akarja

megoldani a társadalmi problémákat, amikor egyéni politikai személyes tapasztalata, élményanyaga, ideológiai világa, makropolitikai meghatározó erejű döntésbefolyásoló szerepet kap. Ez szint-tévesztés volt a legfőbb jellemzője Kádár János utolsó főtitkári éveinek, amikor az ő egyéni személyi tapasztalati anyaga, makropolitikai szintű meghatározó tényezővé vált.

Az egyén és a társadalom közötti közvetítésnek kétirányúnak kell lenni. A közvetítést csoportok, szervezetek és közösségek valósítják meg. Amennyiben hiányzik a szociológiai értelemben vett csoportok és közösségek, illetve a társadalom rétegei által uralt szervezetek, akkor a közvetítés elmarad és ennek a közvetítésnek az elmaradásából fakadó - a szociológiai törvényszerűségek következtében, s nem egyéni hibák miatt - egy csomó diszfunkcionális, nem kívánatos tényező, illetve következmény jelenik meg a politikai szocializáció folyamatában.

c./ A közösségek harmadik funkciója a politikai életben, a participációs vagy részvételbiztosító funkció. Tulajdonképpen összefügg az előzővel a közvetítő funkcióval, mert e közvetítések révén "beemeli" a politikai életbe az egyént, a közösséget a csoportot, a szervezetet. A participációs, vagy részvételi funkció formái leírhatatlanok, olyan sokfélék lehetnek. Ide tartoznak a munkahelyi érdekcsoportok megszervezése, tüntetésen, vagy előadáson, vitaklubokban való részvétel és ezek szervezése, a szervezetalapítás, egyesület létrehozása egyaránt. Szociológiailag ezek mind ugyanazt a funkciót teljesítik: részvételt a politikai életben. Az egyén a közösségek és csoportok révén tud csak a politikai élet alanyává válni. Nagy makropolitikai szervezetek keretében - ráadásul, ha nem is uralja ezeket a szervezeteket - csak tagsági viszony köti a szervezethez az egyént, vagy pedig egy választói körzethez, egy formális jogi kapcsolat köti. Az egyén így nem válhat, nem tud a politika alanyává válni. Az országos veze-

tés viszont komolyan azt hiszi, hogyha elmegy a választásra jogosultak 99 %-a választani, az egy komoly politikai demonstráció, nemcsak általában annak a konkrét politikai vezetőségnek a politizálása mellett és személyei mellett is, amelyek a választásokat irányítja. Azt hiszik, hogyha a tanácsstagi választások rendben lezajlottak, vagy megtörtént az Országgyűlés elnökének a megválasztása, - meg ha volt egy kis zűrzavar -, de azért normálisan funkcionál a parlament, rendben vannak a helyi választások. Holott nyilvánvaló, hogy a parlament működésének súlyos zavarát mutatja az, amikor kívülről jelölik ki az elnökét. Tehát a participáció különböző módokon jelenik meg, de a legfontosabb participációs eszköztárt a politikai közösségekben a politikai csoportokban való részvétel nyújtja a közreműködéshez a politika, illetve a mikropolitikai alakításához. A participáció természetesen nemcsak csoport és közösség, hanem szervezet, vagy egyéni részvétel formájában is megjelenhet.

d./ A közösségek negyedik funkciója a politikai életben, az érdekképviselési funkció. Az érdekképviselést természetesen megelőzi az érdektudatosítás, az érdekközlés, az érdekek integrációja a szembenható érdekek a közlés. Ez egy szociológiai tudatosítási, szerveződési folyamat. Ebben a szerveződési, tudatosodási folyamatban tárulnak fel a közös érdekek, alakulnak ki a közös célok által összefogott csoportok és közösségek. Amennyiben ez az egész folyamat a közös érdekek felismerése, felismertetése elmarad, mert nincsenek szervezetek, nincsenek intézmények, vagy akadályozzák mindezek kialakulását, akkor tulajdonképpen a közösség az érdekképviselési funkcióját sem tudja ellátni. Tehát az érdekképviselési funkció szociológiailag egy többszakaszos szerveződési folyamat, amely a közösség és a csoport formában nyeri el igazi kiteljesedését. Ehhez képest minőségileg magasabbrendű kiteljesedése az érdekképviselésnek a szervezeti érdekképviselés. De tulajdonképpen csak az a szervezeti érdekképviselés tud hatékony lenni, amely érdekközösségek laza háló-

zatára épül. Gondoljunk a szakszervezetre, ami szociológiailag nem mozgalom. Akkor lenne hatékony a szakszervezeti érdekképviselő, ha az valóságos szakszervezeti közösségek horizontálisan megszervezett közösségek hálózatára épülne. Az érdekképviselői és az érdekkonfliktusvállaló képesség növeléséhez közösségi hálózatra van szükség. Csak a közösségi hálózat tudja biztosítani azt a társadalmi bázist, amely megnöveli a politikai erőt, társadalmi hatalmat ad az érdekkonfliktusokról folyó tárgyalások során. Az a szervezet, amely ilyen közösségi bázisra épül, tudja leginkább megvalósítani az érdekképviselői funkciót e politikai rendszerben.

e./ Végül, az ötödik közösségi funkció az érdekkeremtő és értékközvetítő funkció. Pontosabban az értékteremtés, az értékmegőrzés és az értéktovábbítás funkciója. Az értékek igazi megfogalmazói és tudatosítói a közösségek. A családi, a baráti, a választott politikai közösségek, s nem a nagy szervezetek, bár azoknak is van, például az iskolának mint szervezeti rendszernek óriási értékközvetítő funkciója. A spontán közösségek lerombolhatják, illetve azokkal szembenható ellentétes értékeket szocializálnak a csoportokban és a rétegekben, a kortárscsoportokban. Prímer értékteremtő, értékátadó funkciója tehát nem a szervezeteknek, nem a pártoknak, nem a szakszervezeteknek van, hanem a családnak, a kisközösségeknek és a majdnem közösségként funkcionáló oktatási intézményeknek. Ez a három legfontosabb értékközvetítő intézmény. Ha hiányoznak a közösségek, akkor ab ovo valamilyen zavar keletkezik az értékközvetítés és az értékteremtés folyamatában. Egy olyan strukturális hiány keletkezik, aminek következtében a család és az iskola nem tudja hatékonyan ellátni azokat az értékközvetítő funkciókat, amelyeket egyébként el tudna látni. A közösségek hiánya, tehát értékzavarokhoz, az értéktételezések keretében való elbizonytalanodáshoz, az értékek relativizálódásához, általában értékproblémákhoz vezet.

Úgy gondolom, hogy mindezeknek a funkcióknak a számbavé-

tele talán alátámasztja ismételten azt, hogy a közösségek minden normális politikai rendszer megszüntethetetlen velejárói. Súlyos politikai zavarok keletkeznek; ha a közösségek gyakorlatában torzul az előbb elmondott öt funkció érvényesítése. Nemcsak az idézhet elő súlyos politikai zavart, hogy személyi harcok, klikk-harcok folynak a politikai vezetésben, vagy rossz, elavult ideológiát követnek, vagy pedig autoriter személyiségek kerülnek hatalomba, vagy a szervezetek kiürülnek. Ezek önmagukba természetesen a politikai rendszert gyengítő, a politikai rendszer működését nehezítő jelenségek. Nagyon súlyos politikai zavarokat idézhet elő a közösségek hiánya, a kvázi közösségek léte, és mindezekből a közösségek funkcióinak a torzulása.

Mi a tennivaló mindezek után? Én úgy gondolom, hogy az, hogy elő kell segíteni a közösségek alakulását a társadalomban, de természetesen nemcsak a politikai szférában. Nincsen olyan társadalom, amelybe csak a politikai szférában vannak közösségek és máshol nincsenek, és fordítva. Olyan sincsen, hogy hatékony szerves közösségek léteznek a kulturális, a közművelődési, az oktatási, a gazdasági területeken, csak a politikai szférában nincsenek közösségek. Ezek a társadalmi alrendszerek nem izolálhatók egymástól. Mihelyst erős hobby-közösségek jelennek meg - gondoljunk a naturisták szövetségére, akik aztán igazán távol voltak a politikától - máris politikai jelentőségre tesznek szert. Miért? Mert azt mondták, hogy mi azt akarunk csinálni, amit mi eldöntünk. Mi magunk akarjuk megválasztani a vezetőinket, mi magunk akarjuk a saját életünket rendezni belsőleg, mi magunkat elkülönítjük a nem naturalistáktól, ezzel kapcsolatosan szabályokat alakítunk ki, pénzekkel gazdálkodunk. Vagyis mit tettek? Autonóm módon, önkormányzati elv alapján akartak működni. Ezzel tagadták a nem autonóm, hanem a szigorúan ellenőrzött hatalmi logika alapján, a politikai szférába becsatornázott politikai szervezetek létét. S pusztán ezzel, bár a tevékenységük,

alapfunkciója alapvetően nem politikai volt, pusztán az önkormányzatra törekvésük és az autonómia melletti elkötelezettségük révén, politikai jelentőségre tettek szert. Politikailag is kezelték őket, politikailag tiltották működésüket kezdetben. Másik példa a Környezetvédelmi Egyesület. Nem az, amelyik megalakult, hanem amelyiket nem engedtek megalakítani. Nem politikai, hanem összemberi értékek védelmére szerveződött, spontánul, önkormányzati elv alapján, a jogi kereteket betartva. Pusztán ezen ismervek miatt, a közösségi ismervek meglétével politikai hatást, politikai ellenreakciót váltott ki megjelenésük. A társadalom nem-politikai szféráiban létrejövő szervezeteknek, közösségeknek elemi politikai töltésük van, és amennyiben a politikai szféra intoleráns velük szembe, akkor pedig ezzel a tiltással politizálja tevékenységüket mindkettő szándéka ellenére. A közösségek nem akarnak politizálni, de a politikai vezetés sem akarja, hogy politizálódjanak, hogy politikai érdekképviselői szervek jöjjenek létre belőlük, de a hatalmi struktúra logikája át-politizálja ezeket a közösségeket. A közösségek át-politizálása persze bizonyos ponton túl elkerülhetetlen. Vannak olyan nem politikai közösségek, amelyek csak a politikai szférában, a politikai hatalmi döntéshozatali szférában tudják saját érdekeiket elérni. Ott természetes módon a politizáció nem idegen a közösség tevékenységétől. És természetesen vannak közvetlenül politizáló közösségek is.

A legfontosabb feladat, az autonóm módon megszerveződő, önkormányzati elv alapján működő közösségek megalakulásának elősegítése a társadalom legkülönbébb szféráiban. A hobby-közösségektől a közművelődési-, a kulturális-, a gazdasági közösségeken keresztül, a szűk értelemben politikai közösségekig. Ezzel a politikai rendszerünk fokozatosan - természetesen más összetevőkkel együtt - elindulhat egy olyan társadalomszerveződés felé, amely - megítélésem szerint - a szocializmus számára az egyetlen életképes szerveződési forma: a demokratikus szocializmus felé.